

Turen på Gendarmstien

Torsdag d. 20.05.2021

Fra Padborg til Kruså (5,5 km)

fortalt af Sølvi og Anette

Følg den lille blå mand

Foto 1. Den gamle toldgaard

*Foto 2. Gendarmstien til venstre og
cykelruten til Harrislee til højre*

Som sædvanlig har Anette og jeg virkelig valgt den perfekte dag til vandring. I dag går turen fra Padborg til Kruså, - og i Kruså har vi en aftale med Gynder Petersen, der snart runder 90 år. Han er født og opvokset i Smedeby ved Kruså. Hans far var gendarm og hans rute gik fra toppen af bakken bag Møllesøen i Kruså til Skomagerhus.

Turen blev på 10 km. Normalt vil den være på ca. 5,5 km og man ender ude på Flensborgvej, hvor man kan påbegynde næste etape, men vi skulle jo på besøg og lave interview, så vi tog en afstikker ved Møllesøen.

Ruten begynder på Haraldsdalvej

Men vi begynder på Haraldsdalvej i Padborg, som er startpunkt for hele ruten og kommer forbi den tidligere toldgaard. Den blev bygget til gendarmene i 1921 lige efter grænsedragningen. Indtil 1994 var det tjenesteboliger for tolderne, men herefter blev bygningerne solgt og omdannet til andelsboligforening. For enden af vejen, - lige rundt om hjørnet deler vejen sig - går du til højre, så kommer du til Tyskland, - og til venstre, så bliver du på Gendarmstien. Vi gik til venstre.

Ikke langt fra Padborg ligger Frøslevlejren. Der er ca. 4 km fra Haraldsdalvej.

Frøslevlejren blev oprettet af tyskerne i 1944 efter dansk opfordring. I løbet af 1943 blev flere danskere deporteret til de frygtede koncentrationslejre i Tyskland. Ved at etablere en interneringslejr i Danmark håbede man at kunne forhindre deportationerne, så fangerne forblev på dansk jord. Politi og grænsegendarmerne blev i 1944 interneret i Frøslevlejren. Desværre blev aftalen ikke overholdt i alle situationer og også nogle af gendarmerne blev deporteret til bl.a. Neuengamme (lyt til Gynder Petersens beretning om sin far, der var grænsegendarm).

Om Frøslevlejren

Foto 3. Indgangen til Frøslevlejren

Foto 4. Informationstavle

Da tyskerne besatte Danmark d. 9. april i 1940 blev 3 grænsegendarmere skudt i Padborg, idet tyskerne troede, det var sabotører, der ville sprænge jernbanen i luften. I linket fra Grænseforeningen gives flere informationer om Grænsegendarmeriet.

Om Grænsegendarmeriet

Gennem Padborg skov til Niehuuser See (Nyhus sø)

Turen gennem Padborg skov ud til Nyhus sø følger i begyndelsen tæt på grænsen. Ældre huse ligger så tæt på, at man kan være i tvivl om forhaven er i Tyskland, selv når garagen er i Danmark. Det vidner om en tid, hvor grænsedragningen var noget andet.

Foto 5. Friluftscene

Foto 6. Kig til scenen

Foto 7. Rådyr i baggrunden

Kort inde på ruten passerer vi Padborg Friluftscene og spejdnernes hus. Scenen samler de lokale til koncerter, grundlovs møder, skovture og meget mere. Alt sammen med rod i grænselandet.

Gennem skovområdet, der også kaldes Haraldsdalkløften, er der roligt og fredeligt, og vi møder få folk på ruten, men til gengæld en del rådyr, som virker overraskede over de tidlige vandrere. Stien er smal og fører os op i Kruså tunneldal. Kløften er opkaldt efter en dansk konge Harald Klak (819 - 827), om hvem Saxo beretter allerede i år 826. Ifølge Saxo var Harald blevet døbt i Mainz og fulgtes med Ansgar mod Danmark og på stedet, hvor vi vandrer, fortælles det, at han skulle kæmpe mod en anden dansk konge, Regnar. Om det var Regnar Lodbrog vides ikke, men var det ham, så var der nok ingen chancer for Harald. Han søgte derfor til Friesland, fortælles det, - og blev der.

Efter en kort vandretur kan vi skimte Nyhus sø på vores højre side. Området er vådt og det anbefales at have solidt vandrefodtøj på, hvis ikke man skal på klatretur og have våde fødder. Det er upraktisk, når man skal gå langt!

Tunneldalen er dannet under sidste istid, hvorfor der er en del kildevæld, der springer frem. Siden 2002 har der været adskillige grænseoverskridende samarbejder på naturområdet for at bevare beplantning og fugleliv. Man kan både høre nattergal og se en munk, hvis man har øje og øre for det. Landskabsmæssigt er der masser af pile- og ellekrat. Og hvor der er insekter, er der også fugle. Så tag gerne en kikkert med.

Foto 8. Nyhus Sø

Foto 9.

Foto 10. Der er mange kilder

Den lille grænseovergang ved Nyhus (Niehuus) borg

Når man har Nyhus sø på den højre side og er kommet gennem tunneldalen, skal man fortsætte videre ad gendarmstien mod venstre, men vi gik lidt på afveje mod højre, fordi man her kan passere over Krus-åen og komme til resterne af Nyhus borg på den tyske side. Borgen, som altså ikke eksisterer mere, blev bygget i 1345 og har sandsynligvis haft tilknytning til Flensborg og den livlige handel langs hærvejen. Den har ikke været stor, og måske har der også været gæstgiveri for handelsfolk, der var på vej mod Hedeby. Kort derfra på den danske side finder vi nemlig "den krumme vej". Vejen kaldes både Oksevejen og Hærvejen og den har krydset den lille vej ved Nyhus. Man kan kun forestille sig, hvordan pilgrimme, soldater, handelsfolk, studedrivere og mange andre har gået der forbi gennem flere århundreder. Vejen var ret central for det videre færd ned mod syd. Ved hver mindre grænseovergang markerer grænsestenene på hvilken side, du befinder dig.

Foto 11. Vi går over Krus-åen

Foto 12. Nyhus borg

Foto 13. Du er i Tyskland nu!

Den gamle grænseovergang ved Rønsdam - "Hallo, er der nogen i røret?"

Ved grænsesten nr.32 og langs den gamle hærvej ligger grænseovergangen Rønsdam. Her kom vi til på vores vandrerute efter Nyhus. Vi går langs med grænsen på vores højre hånd. En egentlig grænseovergang er det ikke. Den blev anlagt i 1920 efter genforeningen og var i begyndelsen en toldkontrolpost, men blev senere hen en anmeldelsespost. Det var kun beboere i Bov og Nyhus, der måtte anvende stedet som overgang. Så officiel var den ikke, og under besættelsen 1940-45 blev stedet ganske lukket for passage. Det var chefen for grænsegendarmeriet, Paludan-Müller, der fik sat en stor jernbom op for at forhindre passage. Paludan-Müller havde sin embedsbolig i Gråsten under krigen, og det var her han blev dræbt i en mordbrand d. 26. maj 1944. Han havde sat sig til modværgen mod den tyske besættelsesmagt, som ønskede at gendarmeriet skulle medvirke til at anmelde og pågribe engelske piloter, der var styrtet ned i området. Samme dag blev det danske politi arresteret og som bekendt sendt til Frøslevlejren. Grænsegendarmerne var ingen undtagelse.

Først i 1956 blev det lempet ved Rønsdam, så fx brandbiler kunne passere, hvis det var nødvendigt. Ved Schengenaftalen i marts 2001 blev det vedtaget, at overgangen skulle gøres fri til passage for cyklister og vandrefolk. Bommen findes stadigvæk og på samme sted findes en "jordtelefon" hvori man kan tale med hinanden på begge sider af grænsen. Det skulle vi naturligvis prøve og det virkede.

Foto 14. Jordtelefonen

Foto 15. Den lille overgang ved Rønsdam

Foto 16.

Den krumme Vej - en lille afstikker

Så fortsatte vi på vores vandrerute ned mod Møllesøen og videre mod Kruså, men ca. 500 meter derfra var der en henvisning på tavle til Den krumme Vej. Vi tog derfor en lille afstikker, fordi her var der noget spændende, vi måtte se. Den krumme Vej var oprindeligt en brostensbelagt vej fra Bov til Flensborg, altså hærvejen, og er i dag et fortidsminde. Man kan altså forestille sig, at fra Bov er folk kommet vandrede for at skulle passere Rønsdam og måske i perioder af historien skulle betale told ved Nyhus, inden man ankom til Flensborg.

På denne vej har der udspillet sig krigsscener fx i 1848, hvor slaget ved Bov stod. Her kæmpede de slesvig-holstenske styrker i april måned og det var ret dramatisk. Det var en del af treårskrigen, som danskerne vandt. Men går man længere tilbage i historien, oplyser kilder, at Erik af Pommern, der jo var i slægt med dronning Margrethe d. 1. opkrævede mønt for hver okse, der passerede på vej mod de store handelsmarkeder i Slesvig. Vistnok 8 skilling pr. høved (hoved). Om det var en indbringende forretning, vides ikke.

Vejen er en af de ældste, stenbelagte veje i Danmark, og er sandsynligvis brolagt på Christian d. 4's tid, selvom den har været anvendt i mere end 400 år tidligere. I 1975 gravede Haderslev Museum på stedet og var med til at grave 42 meter af vejen fri. Stedet er ret enestående og har været et af de få, brede stykker vej i forhistorisk tid i området og her har således adskillige konger med følge redet forbi. Soldater er redet i krig, og handelsfolk har trukket okser til markederne. Der har været et liv her, på godt og ondt, som man næsten ikke kan forestille sig, men historien bliver levende på en vandretur.

Foto 17. Den krumme Vej

Foto 18. På vej mod Møllesøen

Foto 19. Over Krus-åen

Møllegården

Så gik vi det sidste stykke i varieret landskab med mange bakker inden Kruså, og før vi drejede af mod Smedeby. Vi passerede Møllegården, som også er beskrevet i etape 1, hvor vi begyndte turen i Kruså og sluttede i Sønderhav.

Møllegården med sine fine gule bygninger har haft en omtumlet tilværelse gennem historien. Helt tilbage til 1345 blev vandmøllen nævnt for første gang, idet den hørte med til borgen ved Nyhus sø. Senere hen har den været Bov Sogns største arbejdsplads, men efter grænsedragningen i 1920 mistede møllen mange kunder og i 1964 blev den helt lukket, idet den økonomisk ikke mere var rentabel. Selve Møllegården har været brugt til rigtig mange ting, bl.a. har den været tjenestebolig for gendarmene og efter krigen i 1945-1946 blev møllen bl.a. brugt som karantænestation for KZ-fangere fra Tyskland.

Foto 20. Møllegården

Så var vi snart ved vejs ende og vi skulle mødes med Gynder Petersen, som kunne fortælle os meget mere ud fra en personlig beretning om området. Det var vandermæssigt en kortere tur, men man kan jo selv forlænge eller fortsætte ind på den næste del af gendarmstien!

Interview med Gynder Petersen

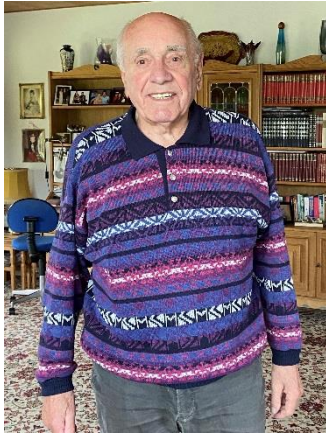

Foto 21. Gynder Petersen

Foto 22. Barndomshjemmet i Smedeby

Her er Gynder Petersen, der snart fylder 90 år og historien fra hans opvækst i Smedeby. Han fortæller om sit barndomshjem i Smedeby, hvor han boede med sine søskende og forældre. Derudover fortæller han om oplevelser i tiden omkring krigens afslutning i 1945. Hvis du kan forstå sønderjysk, vil du få megen glæde af at lytte til hans beretning. Hele beretningen kan også læses på rigsdansk.

Nedenstående link er et uddrag af en bog, der hedder: *Jeg vil ikke græde endnu - en autentisk beretning*. Bogen handler om et ungt ægtepar, hvor manden var grænsegendarm i Kruså og senere taget til fange af tyskerne. Oplevelserne i bogen er fra en anden synsvinkel, men der er mange lighedspunkter med Gynders erindringer, der jo var en stor dreng under krigen og det unge ægtepars historie i bogen. Den fik jeg lyst til at læse.

[Om bogen *Jeg vil ikke græde endnu - en autentisk beretning*](#)

På gensyn

Hilsen

Sølvi og Anette